

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

*Лункіна Т.І., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Бурковська А.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
e-mail: lynkuna_tanya@i.ua*

In the article the features of the functioning of social responsibility of subjects in the agrarian sector of the economy from the points of standardization and certification of production are investigated. It is found that principles and standards of social responsibility should be traced at all levels of functioning both on the global and on the local levels. The main international and domestic organizations concerning the standardization and certification of products in the agrarian sector are analyzed. It is established that countries that actively use the principles of social responsibility occupy the leading positions in the competitiveness rating and have a high economic level. It is grounded that social responsibility is the key to the successful development of any business entity in the agrarian sector of the economy.

Key words: social responsibility, local social responsibility, agrarian sector, standards, certification.

Процес глобалізації економіки закономірно зумовлює зростання кількості підприємств, які у своїй діяльності спираються на стандарти соціальної відповідальності: права людини, екологічна та економічна складові, соціальне забезпечення, охорона здоров'я тощо. На даному етапі стандарти соціальної відповідальності включають положення щодо стійкого розвитку, соціально відповідального інвестування, соціального аудиту тощо. Тобто, відбувається поширення цих стандартів на різні сфери і напрями бізнесової діяльності. Соціальна відповідальність поєднує у собі саме ті сучасні технології в економіці та управлінні, за рахунок яких забезпечується ефективне господарювання при одночасному дотриманні соціальних зобов'язань: реалізація соціальних проектів, захист і турбота про працівників,

екологічне ставлення до навколишнього середовища, соціальне партнерство, виробництво екологічної продукції тощо.

Останнім часом досить велика увага приділяється становленню та розвитку соціальної відповідальності на умовах стандартизації та сертифікації. Серед основних науковців, які досліджували дане питання варто виокремити: Н. Градюк [2], Л. Грицину [3], О. Грішнову [4], А. Зінченко [5], М. Саприкіну [5] та інших. У цих роботах закладене вагоме теоретичне підґрунтя для дослідження проблем становлення та розвитку соціальної відповідальності, однак складність і масштабність цих процесів дає змогу знаходити все нові недосліджені аспекти цієї проблеми та продовжувати наукові пошуки.

З методологічної точки зору, світовий досвід формування соціальної відповідальності доцільно досліджувати стосовно створення відповідних інститутів щодо управління й регулювання та стосовно нормативно-правових актів, методичних інструментів для оцінки досягнення цілей соціальної відповідальності. На глобальному рівні дотримання стандартів корпоративної поведінки традиційно регулюється ООН. Важлива роль у цьому як на глобальному, так і на регіональному рівнях належить Всесвітньому економічному форуму, впливовим міжнародним організаціям. У Західній Європі значний вплив на формування соціальної відповідальності має Європейський Союз.

На початку третього тисячоліття проблема соціальної відповідальності стала основоположною. Ще у січні 1999 р. Генеральний Секретар Організації Об'єднаних Націй К. Аннан (K. Annan) звернувся до бізнес-лідерів із закликом приєднатися до міжнародної ініціативи – Глобального Договору, яка повинна об'єднати компанії, агенції ООН, а також трудові та громадські організації з метою підтримки світових екологічних і соціальних принципів.

Метою Договору стало поширення принципів, пов'язаних із захистом прав людини, стандартами праці, боротьбою з корупцією та захистом навколишнього середовища, на стратегію та діяльність ділових кіл у всьому

світі. З цього часу ініціатива активно допомагає у розвитку партнерства між приватним сектором та урядами, агенціями ООН, трудовими та громадськими організаціями на підтримку Цілей Тисячоліття.

На сьогодні у світі налічується близько 8000 організацій із 130 країн, які зобов'язалися виконувати принципи Глобального Договору у сфері прав людини, праці, екології та протидії корупції, серед яких: бізнес-структури, громадські організації, університети тощо [6, 9].

В Україні останнім часом спостерігається зацікавленість бізнесових структур щодо соціальної відповідальності у веденні бізнесу. Одним із перших кроків щодо залучення України до Міжнародного співробітництва стало офіційне підписання Головного договору ООН, яке відбулося 25.04.2006 р. Представництво Організації Об'єднаних Націй в Україні започаткувало ініціативу Глобального договору за участю 34 українських та міжнародних компаній, асоціацій та громадських організацій. На сьогодні в Україні налічується близько 200 підписантів Глобального договору серед яких підприємства, організації, торгові союзи, навчальні заклади тощо [6].

Основне призначення Головного договору – це досягнення суспільної відповідальності серед корпоративного громадянства та вирішення глобальних проблем, пов'язаних з економічним, екологічним, соціальним розвитком та дотримання і запровадження основних цінностей у сфері захисту прав людини, стандартів праці, охорони навколишнього середовища і боротьба з корупцією (табл. 1).

Варто відмітити, що 01.01.2017 р. офіційно вступили в дію 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), які є частиною порядку денного в напрямі розвитку на період до 2030 р., прийнятого світовими лідерами на історичному Самміті ООН у вересні 2015 р. Основними цілями сталого розвитку є: подолання бідності у всіх її проявах; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх і в будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і

справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; забезпечення тендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; скорочення нерівності всередині країн і між ними тощо [10].

Таблиця 1 Принципи Глобального договору ООН

Принципи	Характеристика
I. Права людини	
Принцип 1	Ділові кола повинні підтримувати та поважати підхід, який в результаті не порушує права людини в процесі своєї діяльності
Принцип 2	Ділові кола не повинні мати відношення до порушення прав людини
II. Стандарти праці	
Принцип 3	Ділові кола повинні підтримувати свободу зібрань та ефективне визнання права на колективний договір
Принцип 4	Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію усіх форм примусової праці
Принцип 5	Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію дитячої праці
Принцип 6	Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію дискримінації при прийомі на роботу та у професійній діяльності
III. Навколишнє середовище	
Принцип 7	Ділові кола повинні застосовувати (підтримувати) дбайливий (обережний) підхід до питань екології
Принцип 8	Ділові кола повинні вживати заходи на підтримку посилення екологічної відповідальності
Принцип 9	Ділові кола повинні заохочувати розвиток та розповсюдження екологічно безпечних технологій
Принцип 10	Ділові кола повинні боротися з будь-якими проявами корупції, включаючи здирицтво та хабарництво

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів [6]

На світовому просторі локальну соціальну відповідальність підприємств намагаються регулювати. Наприклад, Комісія США з цінних паперів і бірж випустила правила, що регулюють торгівлю «конфліктними

мінералами» (мінерали, місцем походження яких є Конго, їх видобуток супроводжується загибеллю мільйонів людей щорічно), прозорість виплат за ліцензії на користування надрами, забезпечення гендерної рівності всередині підприємства. У 2014 р. Європейський Союз випустив директиву про розкриття фінансової інформації та даних, пов'язаних з расовими і гендерною рівністю. В Австралії бізнес зобов'язаний розкривати інформацію про управління соціальними та екологічними ризиками. Китайські і японські банківські установи стали публікувати звітність з локальної соціальної відповідальності без будь-яких законодавчих вимог з боку держави у 2015-2016 рр. Слід зауважити, що Індія є лідером щодо запровадження локальної соціальної відповідальності. Так, у 2013 р. вона ввела в дію розділ 135 Акту про підприємства, який зобов'язує великі підприємства розкривати інформацію про локальну соціальну відповідальність. Крім того, документ встановлює обов'язкові відрахування на КСВ у розмірі 2% від середнього чистого прибутку за три фінансові роки для підприємств, що мають власний капітал понад 5 млрд рупій (понад 77 млн дол. США) або оборот, що перевищує 10 млрд рупій (понад 155 млн дол. США), або чистий прибуток, що перевищує 50 млн рупій (понад 775 млн дол. США) протягом будь-якого фінансового року [1].

Значну роль у процесі становлення соціальної відповідальності відіграє Глобальна рада щодо стандартів у галузі сталого розвитку (GSSB), незалежний орган зі встановлення стандартів GRI. Стандарти GRI представляють собою набір з 36 модульних стандартів, які полегшують корпоративну звітність за такими темами, як викиди парникових газів, енергетика та водокористування, а також трудові практики. Новий формат дозволяє GRI оновлювати окремі теми відповідно до потреб ринку і сталого розвитку, не вимагаючи зміни всього набору стандартів GRI. Стандарти GRI зосереджені на істотності (матеріальності) – зосередження уваги на темах, які представляють найбільш істотний вплив організації та є найбільш важливими для зацікавлених організацій – що підтримує звітність зі сталого розвитку,

адаптовану для кожної окремої компанії. Компанія може підготувати звіт про сталий розвиток у відповідності зі стандартами GRI «Основний» або «Розширений», або розкривати окремі теми звітності. У жовтні 2016 р. у м. Амстердам організація GRI представила перші у світі глобальні стандарти звітності у сфері сталого розвитку. Стандарти допомагають організаціям приймати більш обґрунтовані рішення і сприяти досягненню Цілей Сталого Розвитку Організації Об'єднаних Націй. Згідно з даними дослідження, опублікованого у MIT Sloan Management Review, 75% керівників вищої ланки інвестиційних компаній вважають, що нефінансові показники компанії важливо враховувати під час прийняття інвестиційних рішень. Більшість найбільших компаній світу публікують цю інформацію, а з новими GRI стандартами набагато більше організацій – у тому числі невеликих компаній – зможуть надати інвесторам, споживачам, співробітникам та іншим зацікавленим сторонам інформацію про нефінансові показники, які вони потребують [9].

Задля впровадження дієвого механізму щодо поширення концепції соціальної відповідальності в Україні ООН постійно організовує зустрічі з представниками бізнесових структур, ділових асоціацій, трудових спілок та громадських організацій. Результатом проведення таких заходів є, те що в Україні учасниками Глобального договору ООН стали: Агропромхолдинг «Астарта-Київ», «Актив Банк» комерційний банк, Американська торгівельна палата, Банк «Надра», «Британські авіалінії», «ГлаксоСмітКляйн», «Гештальт консалтінг груп», «С.К. Джонсон Україна», «Європейська Бізнес Асоціація», «Київстар Дж.Ес.Ем.», Інвестиційна компані «ІНТЕРПАЙП», «Інститут Сталих Спільнот», «Кока-кола Беверіджіс Україна», «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», «Лео Бернетт Україна», Львівська регіональна торгово-промислова палата, Львівська регіональна асоціація малого та середнього бізнесу, Міжнародний Центр Перспективних Досліджень, «Ніссан Мотор Україна», Одеська Регіональна торгово-промислова палата, «Про100 Страхування», «Сіменс Україна», «Систем

Капітал Менеджмент», Торгово-промислова палата України, Туристична Компанія «Бітско», «Tetra Pak Україна», ТНК-ВР «Україна», Українська асоціація якості, Український жіночий фонд, Всеукраїнська ліга із зв'язків з громадськістю, Український Національний комітет Міжнародної Торгової Палати, Федерація професійних спілок України, Федерація Роботодавців України, «ХФБ Банк» Україна [9].

На світовому рівні значну роль щодо соціальної відповідальності відіграє Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), яка об'єднує понад 700 активних організацій-учасників у близько 110 країнах світу. Зазначена організація запровадила чотири принципи для розвитку органічного сільського господарства. Кожен принцип сільського господарства ґрунтується на таких складових: принцип здоров'я, принцип екології, принцип справедливості, принцип турботи. Ці принципи охоплюють певний спектр функціонування сільського господарства, а саме: раціональний догляд за землею, водними ресурсами, тваринний та рослинний світ, розподіл та переробка продуктів харчування, тощо. Вони регулюють розвиток основ, програм і стандартів IFOAM. Більше того, вони представлені з урахуванням можливості їх застосування в усьому світі.

Протягом свого існування IFOAM розробила органічне регулювання (інструментарій) для надання допомоги урядам, організаціям органічного сектора, опублікувала ряд інструментів та рекомендації з питань політики, пов'язані з органічними правилами [11].

Також варто відмітити міжнародну продовольчу і сільськогосподарську організацію об'єднаних націй (ФАО), основною метою якої є досягнення продовольчої безпеки у світі. В якості структурного підрозділу даної організації створено Департамент сільського господарства і захисту споживачів, основні напрями діяльності якого включають: тваринництво і охорону здоров'я тварин, ядерні методи в галузі продовольства та сільського господарства, рослинництво та захист рослин, сільську інфраструктуру й агропромисловість, якість і безпеку продуктів

харчування. З метою забезпечення узгодженості та сумісності статистичних даних різних країн світу надає національним статистичним органам визнані на міжнародному рівні визначення, поняття і класифікації, а саме: 1) список сільськогосподарських товарів ФАОСТАТ – це використовувана ФАО класифікація сільськогосподарських товарів; 2) класифікатор основних продуктів, розроблений і оновлюваний Статистичним відділом ООН; 3) узгоджена система опису і кодування товарів – найпоширеніша торгова класифікація, товари в якій, як правило, класифіковані за такими ознаками, як: сировина, ступінь переробки, функція або призначення, економічна діяльність; 4) пошук по списку товарів ФАОСТАТ – пошукова система, розроблена статистичним відділом ФАО. Дозволяє користувачам здійснювати пошук товарів в списку ФАОСТАТ, а також їх зіставлення з Класифікатором основних продуктів і Узгодженої системою; 5) центральна рамкова програма Системи еколого-економічного обліку – дозволяє розглядати вплив на навколишнє середовище в контексті економіки [7].

Як свідчить світова практика, для ефективного соціально-економічного розвитку держави необхідно дотримуватися вимог міжнародних стандартів та провадити відповідну соціальну політику. Держава повинна підтримувати міжнародні ініціативи, пов'язані з популяризацією принципів соціальної відповідальності на всіх рівнях функціонування, запроваджувати відповідні програми та стратегії. З метою створення відповідної системи регулювання розвитку соціальної сфери підприємств аграрного сектора економіки в Україні було прийнято ряд винятково важливих нормативно-правових документів (рис. 1), які систематизовано нами відповідно до їх сприяння соціально-економічному розвитку аграрного сектора на принципах соціальної відповідальності.

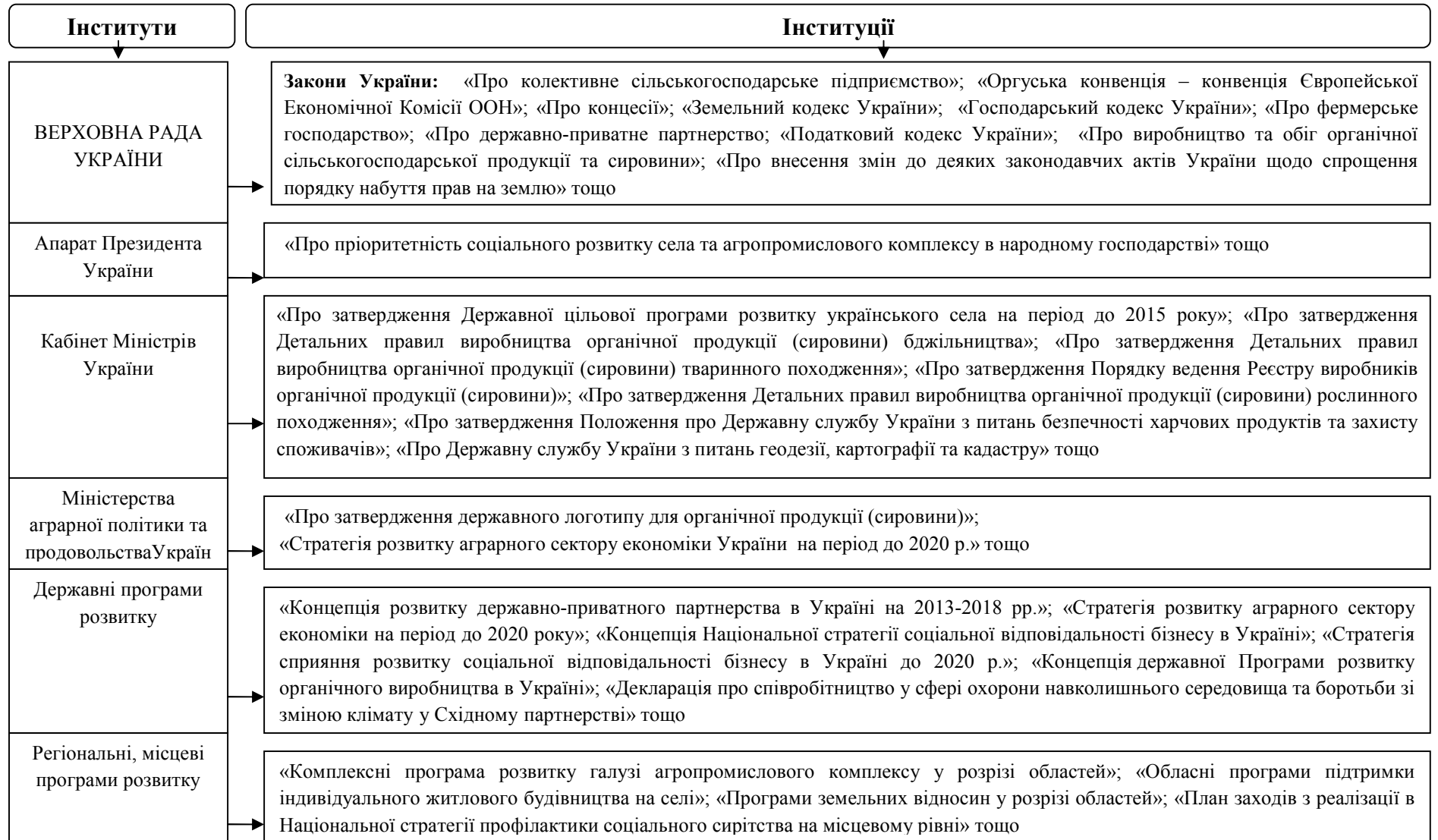

Рисунок –1 Інституційно-інституціональне забезпечення соціальної відповідальності в аграрному секторі України

Джерело: сформовано авторами

Таким чином, починаючи з 1991 р., в Україні значно збільшилася кількість нормативно-правових документів, спрямованих на соціально-економічний розвиток аграрної сфери. Варто відмітити, що хоча деякі документи ще не повністю розроблені та врегульовані на законодавчому рівні, проте існує позитивна динаміка щодо їх розвитку.

Профільним органом виконавчої влади є Міністерство аграрної політики та продовольства України, до його компетенцій належить: сільське господарство, продовольча безпека, охорона прав на сорти рослин, тваринництво; насінництво та розсадництво; рибне господарство та рибна промисловість; охорона, використання та відтворення водних ресурсів, лісового та мисливського господарства; ветеринарна медицина; топографо-геодезична і картографічна діяльність, земельні відносини тощо.

Органами, що здійснюють контроль та нагляд у сфері сільського господарства, є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту справ споживачів та Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру.

Щодо виробництва та поширення здорової, безпечної для споживання продукції, при вирощуванні та переробці якої враховується дбайливе ставлення навколишнього природного середовища та до людей, які на ній працюють, то варто відмітити Федерацію органічного руху України, яка об'єднує зусилля всіх підприємств, наукових та навчальних закладів, переробних та інших підприємств та установ. Основними напрямками Федерації є:

- збереження та відтворення навколишнього природного середовища завдяки впровадженню органічних технологій у виробництво;
- розповсюдження інформації та пропаганда переваг органічного, біодинамічного виробництва;
- роз'яснення виробникам та споживачам особливостей згаданих напрямків;
- допомога у розробленні систем органічного та біодинамічного сільського господарства для виробників сільськогосподарської продукції з

використанням найкращого вітчизняного та іноземного наукового і виробничого досвіду;

- сприяння розробленню нормативних документів у галузі органічної освіти, у написанні та виданні науково-методичної літератури, підручників, посібників, періодичних видань;

- сприяння формуванню в усіх регіонах України мережі виробників та переробників органічної продукції та розвитку не лише її експорту, але й, особливо, створенню ринку такої продукції в самій Україні. До членів Федерації органічного руху України входить більше 200 юридичних та фізичних осіб, громадських, державних наукових організацій України [7]. Для ефективного розвитку і дотримання екологічних принципів сільського господарства важливу роль відіграють стандарти та певні установи й інспекції, які сертифікують продукцію. Оскільки в Україні переважна більшість виробників здійснюють власне виробництво за стандартами Європейського Союзу, то і використовують відповідне маркування з нанесенням на етикетку Євролистка.

В Україні функціонує більше 15 сертифікаційних органів відповідно до регламенту ЄС №1235/2008. Варто відмітити, що серед сертифікаційних органів на ринку органічної продукції присутні різні країни (Німеччина, Італія, Швейцарія, Австрія, Франція).

Найпоширенішим напрямом сертифікації є продукти рослинництва, що не піддавалися переробці та продукти переробки сільськогосподарського походження для споживання в якості продуктів харчування (сертифікують майже всі органи, які представлені в Україні). Менше сертифікують: живі тварини або продукти тваринництва, що не піддавалися переробці, посадковий матеріал та насіння.

Країни, які активно використовують принципи соціальної відповідальності (Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Франція, Японія), як правило, займають лідируючі позиції рейтингу конкурентоспроможності та мають високий економічний рівень. У більшості

розвинених країнах світу соціальна відповідальність визнається на державному рівні і є складовою національної політики (табл. 1).

Таблиця 1 Перелік країн, які активно використовують принципи соціальної відповідальності

Країни	Статус соціальної відповідальності
	Визнається на національному рівні, є політики в різних міністерствах (заходи, програми):
Австрія, Великобританія,	- стратегія сталого розвитку;
Великобританія	- призначення міністра з корпоративної соціальної відповідальності (на сьогодні скасовано);
Італія	- проект «КСВ – соціальне зобов’язання»; - національний план дій уряду щодо клімату;
Нідерланди	- «Бачення уряду в сфері КСВ»
Німеччина	- програма екологічних і соціальних стандартів; - програма «Нові якості робочих ініціатив»;
Словенія	- щорічна нагорода «Краще підприємство для родини»; - національна стратегія з КСВ;
Швеція	- партнерство для глобальної відповідальності;
Литва	Національна програма розвитку КСВ;
Македонія	Національний порядок денний з КСВ;
Бельгія	Національний план дій з СВ, є Міністерство сталого розвитку, щорічно готується нефінансовий звіт;
Канада, Норвегія	Визнається на національному рівні, є політики в різних міністерствах, окрема політика МЗС для просування соціально-відповідальних компаній у світі;
Іспанія	Визнається на національному рівні, є окрема урядова рада з КСВ;
Франція	Активно просувається державою, є політика в різних міністерствах, була однією з перших країн, з впровадження обов’язкової екологічної звітності;
Данія	Департамент з КСВ, є окремий закон про звітність великих компаній з КСВ;
Польща	Створення Групи зі сприяння розвитку КСВ;
Норвегія	Біла книга з КСВ;
Європейський Союз	- Зелена книга з КСВ; - Комюніке Європейської комісії з КСВ: «Внесок бізнесу у сталий розвиток»; - Комюніке Європейської комісії з КСВ: «Впровадження партнерства задля зростання: Європа як приклад досконалості в сфері КСВ»

Джерело: сформовано авторами на основі даних [9]

Варто відмітити, що наприкінці 2015 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України своїм наказом № 495 від 25.12.2015 р. затвердило державний логотип для органічної продукції (сировини) та відповідний його технічний опис. Проте, вітчизняні виробники не можуть його використовувати на маркуванні продукції, адже відсутні відповідні підзаконні акти та державні стандарти органічного виробництва, виконання яких дозволило б виробникам використовувати державний логотип для органічних продуктів.

Важливу роль у розвитку соціальної відповідальності в Україні відіграє український фонд соціальних інвестицій (УФСІ), який є неприбутковою організацією, що створена з метою підтримки найменш соціально захищених верств населення, а також ініціатив територіальних громад і громадських організацій. УФСІ інвестує кошти міжнародних донорів у соціальну сферу за такими напрямками: сприяння реформуванню системи соціальних послуг (розробка проектів нормативних документів та методичних документів, спрямованих на регулювання діяльності у сфері соціальних послуг вразливим групам населення); створення інноваційних моделей соціальних послуг для вразливих груп населення (осіб з обмеженими можливостями, дітей-сиріт, безпритульних, осіб похилого віку, жертв насилля тощо); ремонт об'єктів соціальної та комунальної інфраструктури у сільській місцевості (дитячих садків, шкіл, фельдшерсько-акушерських пунктів, клубів, водогонів, доріг); розвиток потенціалу територіальних громад у вирішенні місцевих проблем, активізація їх участі у процесі прийняття рішень [8].

При впровадженні проектів на рівні громад зазначений фонд приділяє особливу увагу сучасним технологіям енергозбереження та енергоефективності. Донорами УФСІ у різні роки був Світовий банк, Уряд Великої Британії (DFID), Уряд Швеції (Sida), Уряд Японії (JSDF), Уряд Німеччини (KfW), Фонд імені Чарльза Стюарта Мотта, Канадське агентство міжнародного розвитку, Міжнародний фонд «Відродження», Програма розвитку ООН. Український фонд соціальних інвестицій мобілізує ресурси та спрямовує їх на покращення соціально-комунальної інфраструктури та

соціальних послуг. Через партнерство між органами центральної та місцевої влади, громадами та приватними і громадськими організаціями, УФСІ вирішує нагальні потреби місцевих громад ефективними та прозорими способами. Виконуючи свої функції, УФСІ сприяє зміцненню громад та допомагає у побудові регіонального потенціалу щодо ефективного виконання програм на рівні громад, які націлені на соціальний розвиток. УФСІ реалізував 80 мікропроектів зі створення інноваційних соціальних послуг для вразливих груп населення у семи областях України: Харківській (12), Хмельницькій (26), Львівській (25), Дніпропетровській (5), Полтавській (5), Чернівецькій (5), Київській (2) областях. Загальна вартість цих мікропроектів склала 7,8 млн дол. США. Користь від їх впровадження отримують 74 665 осіб [9].

Підсумовуючи вищесказане, варто відмітити, що роль соціальної відповідальності є досить значною, так як, останнім часом активізувалася робота щодо її розвитку. Одним із важливих аспектів функціонування соціальної відповідальності є дотримання відповідних норм, принципів, стандартів. Позитивним аспектом є те, що вітчизняні підприємства все частіше долучаються до локальної соціальної відповідальності, підвищуючи, при цьому, з одного боку – фінансові показники підприємств, з іншого – соціально-економічний рівень розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. В мире усиливается законодательное регулирование бизнеса // ТАСС. 2017. 10 июля. URL: <https://news.rambler.ru/economics/37365356-v-mire-usilivaetsya-zakonodatelnoe-regulirovanie-sotsialnoy-otvetstvennosti-biznesa>. (дата звернення: 25.10.2018).

2. Градюк Н. М. Сучасні моделі КСВ підприємств // Перспективные разработки науки и техники. Экономические науки. 2011. URL: http://www.rusnauka.com/22_PNR_2011/Economics/10_90610.doc.htm (дата звернення: 26.10.2018).

3. Грицина Л. А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04. Хмельницький : ХНУ, 2009. 20 с.
4. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу : сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // Україна : аспекти праці. 2010. № 7. С. 3-8.
5. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку : Аналітичний звіт. Київ : Фарбований лист, 2010. 56 с. URL: <http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2014/04/ksv-2005-2010-analitychnyy-zvit.pdf> (дата звернення: 26.10.2018).
6. Мережа Глобального договору в Україні : сайт. URL: <http://www.globalcompact.org.ua> (дата звернення: 26.10.2018).
7. Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций : сайт. URL: <http://www.fao.org/home/ru> (дата обращения: 26.10.2018).
8. Український фонд соціальних інвестицій : сайт. URL: <http://usif.org.ua> (дата звернення: 26.10.2018).
9. Центр Розвиток корпоративної соціальної відповідальності : сайт. URL: <http://csr-ukraine.org> (дата звернення: 26.10.2018).
10. Цілі сталого розвитку в Україні // Представництво ООН в Україні, 2018. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili> (дата звернення: 26.10.2018).
11. Into the future: consolidated annual report of IFOAM – organics international. Bonn : IFOAM, 2015. 24 p. URL: https://www.ifoam.bio/sites/default/files/annual_report_2015_0.pdf (accessed date: 24.10.2018).